LUND UNIVERSITY

Världsbäst - och i periferin. Om att vara funktionshindrad kvinna i idrotten

Sellerberg, Ann Mari

2007

Link to publication

Citation for published version (APA):
Sellerberg, A. M. (2007). *Världsbäst - och i periferin. Om att vara funktionshindrad kvinna i idrotten*. (Research Report in Sociology; Vol. 2007:1). Department of Sociology, Lund University.

Total number of authors:
1

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Ann-Mari Sellerberg

Världsbäst – och i periferin

Om att vara funktionshindrad kvinna i idrotten

DEPARTMENT OF SOCIOLOGY
LUND UNIVERSITY

Research Report
2007:1

För en komplett förteckning
över bokutgivningen vid Sociologiska institutionen i Lund,
se slutet av boken eller besök www.soc.lu.se/info/publ

Copyright © Ann-Mari Sellerberg 2007

Grafisk form Infografen/Desktop, Malmö

Sättning Ilgot Liljedahl

Produktion Informationsenheten, Sociologiska institutionen, Lund

Tryck Media-Tryck Sociologen, Lund 2007

ISBN 91-7267-248-X

Distribution

Media-Tryck Sociologen

E-post repro@soc.lu.se • www.soc.lu.se/info/publ

Innehåll

Förord 5

Två sekvenser – Om likheten och särskiljandet 7

Ett kraftfält av motsättningar 11

När omgivningen kräver allt eller intet… 13

”Fatta nu. Du måste fatta att du är bra” 17

Den inre sociala cirkeln – eller om att vara en minoritet i en minoritet 19

Den yttre cirkeln: Handikappidrottens pågående marginalisering 23

En stark motsägelsefullhet – som blir ett (ambivalent) representantskap 27

En representant med program 29

Idrottens psykiska återkoppling 31

. . . att nu ska jag liksom ge allt 33

Slutdiskussion 35

Slutnoter 37

Referenser 39

Förord

”Det är en jättegrej det här att bli sedd som elitidrottare”

Citatet är från en intervju med en kvinnig handikappidrottare, en ung kvinna som är bland de bästa i världen i sin gren, bordtennis. Denna text hämtar citat från denna enda intervju. Påpekas bör att ett större antal intervjuer med kvinnliga handikappidrottare gjorts i denna undersökning, som fått ekonomiskt stöd av CIF (Centrum för Idrottsforskning) och Sparbanksstiftelsen Skåne. Analysen av dessa intervjuer återfinns i en kommande text av Elisabet Apelmo. Apelmos text behandlar i första hand hur det är att vara ung kvinna i handikappidrotten, kort sagt, att vara en minoritet i en minoritet.

Den intervjuade kvinnan har läst texten. Hon ansåg att den stämde väl med hennes erfarenheter och att texten inte behövde anonymiseras. Jag har trots detta valt att göra detta genom att förändra namn, ortsnamn och några detaljer.

I den nedanstående texten fokuseras en funktionshindrad kvinna i idrottens världselit. Vikten i analysen läggs vid situationens motsägelsefullhet: Att vara bland de bästa i något som är socialt marginaliserat och som befinner sig i periferin till det som anses viktigt, spännande och sevärt i samhället.[1]

Lund 30 september 2007

Ann-Mari Sellerberg

Två sekvenser – Om likheten och särskiljandet

Två sekvenser i intervjun med en funktionshindrad elitidrottande kvinna är särskilt centrala i den följande texten. Jag citerar starten av intervjun där Britta bekräftar att hon aldrig upplevde sig som annorlunda som barn. Britta betonar starkt ”likheten”:

> Jag är uppvuxen på landet i Västmanland i en by som heter Byahammar. En helt vanlig uppväxt som vem som helst. Jag hade ingen kontakt med handikapprörelsen över huvud taget om man säger så. Jag är uppvuxen med mamma och pappa, två syskon, äldre syskon. Och hade väl turen att växa upp framför allt i en idrottsfamilj. Men också att mina föräldrar aldrig behandlade mig annorlunda.
> **Mm.**
> Alltså de behandlade mig precis som de behandlade mina syskon. Att jag skulle klara mig själv och allt det här. Jag hade sår. Alltså, det är lite kul nu när man tittar på bilder. Jag hade alltid sår här och här [pekar på näsa och haka]. Jag ramlade ju alltid. Så näsan och hakan var alltid sådär uppskrapade. Men jag menar det var ju så jag levde. Jag levde som de andra i min klass och sådär. Mycket idrott var det. Fotboll, hockey…

Hon beskriver sin uppväxt i det lilla samhället vidare:

> Och jag vet inte om det har haft mycket att göra med att jag aldrig råkat ut för någonting. Att man aldrig har blivit utanför, att man aldrig har blivit... För det var ju mycket så att var man bra kompis med killarna så var man accepterad.
> **Ja.**
> Tyvärr. Men jag tror att det kan ha varit mycket, för jag har ju aldrig varit utsatt för någon mobbning eller någonting sådant där. Och just att jag hela tiden har varit med på allting. Jag har varit igång och jag har idrottat och allt det här.

Att Britta idag i vuxen ålder betonar att hon aldrig var annorlunda och aldrig skiljdes ut ger oss information om vad hon jämför med. Situationen förändras för henne. I perspektivet från senare ojämlika erfarenheter framhåller hon nu barndomens likhet.

Situationen förändras på högstadiet. Likhetsbehandlingen fortsätter – i en mening.

> Skolidrotten funkade jättebra på låg- och mellanstadiet, inte på högstadiet. Där hade jag en lärare som inte riktigt förstod att jag hade ett funktionshinder. Han såg inte mitt rörelsehinder alls. Så att när jag inte kunde vara med på saker så fick jag sämre betyg. Och det var ju sådana saker som jag absolut inte kunde. Hänga i ringar kan inte jag. Och springa i skogen, det funkar om det inte är jätte… alltså det måste vara platt. Det får inte vara någon terräng för att då snubblar jag ju, och så där. Mycket sådana saker. Men det är… sådant såg inte han över huvud taget. Och så där. Och sedan så, det var väl även då jag började känna liksom att man alltid var steget efter. Vad det än var så var jag alltid steget efter.

Läraren ställer likadana krav på Britta som på de andra i klassen. Men det är inte lätt att springa lika fort som andra för den som har benprotes.

Denna första sekvens har handlat om lika behandling och dess komplikationer.

Den andra sekvensen beskriver Brittas situation efter det hon tagit en medalj i VM. Rubriken till hela denna text är hämtad just från denna sekvens i Brittas berättelse: ”Det är en jättegrej, det här med att bli sedd som en elitidrottare”. Men Britta blir inte alltid sedd som en elitidrottare. Handikappidrottandet särskiljes. Britta säger:

> Vi måste närma oss den, den vanliga idrotten. Det är det vi försöker göra hela tiden. Jag försöker poängtera hela tiden att jag blir inte sedd som elitidrottskvinna eller så. Jag blir sedd som handikappidrottare. Och då är det för att man gör det för att man ska må bättre, man behöver det sociala. För mig handlar det inte om det, jag är elitidrottare. Jag, jag tävlar och tränar för att jag ska bli bäst. Och för att jag tycket att det är så kul, som sagt, också.
>
> Det, det är en jättegrej, det här med att bli sedd som elitidrottare. Alltså som i idrottsgalan när man är nominerad i årets idrottare med funktionshinder. Alltså det… för mig var det, först, första tanken var bara, nej, jag åker inte upp. Precis som hon Madeleine Norberg gjorde, hon tackade nej till nomineringen.
>
> **Jaha.**
>
> Absolut, vilket jag förstår. Men sedan så när jag tänkte, och jag tog det ett steg längre…

Varför tänkte du så då?
Jag tänkte så för att jag kan inte acceptera att vi inte får bli nominerade till årets idrottskvinna och årets idrottsman.
Alltså vad var du nominerad som?
Årets idrottare med funktionshinder.
Aha.
Jo, det var att jag var nominerad som årets idrottare med funktionshinder.
Det är ju jätteirriterande.
Ja, men grejen är att det är så komplext också. För att skulle vi inte, skulle den inte finnas, den kategorin. Skulle ingen av oss vara där. Så som samhället ser ut idag, och synen på oss ser ut idag. Ä, men att vi inte får bli nominerade som årets idrottskvinna, årets idrottsman det tycker jag är katastrofalt. Och det, men det var det jag kände att när jag valde att åka dit i alla fall, efter att ha tvekat. Så kände jag att ja, det här är min enda chans. Vinner jag här så, jag kan prata ut direkt till svenska folket och säga hur jag känner och vad jag tänker och vad jag tycker. Och alla, det är direktsändning, de kan inte klippa bort det, det kommer att gå ut, och det är min enda chans att få, få min åsikt hörd. Så därför bestämde jag mig för att åka dit.
Mm.
Och satt och hoppades på att få vinna för att få komma upp och få säga vad jag tänkte. Men så blev det inte då.

Det är denna spänning mellan likhet/acceptans och olikhet/särskiljande – och kanske framför allt mellan likheten som något positivt värderat och situationer då prestationer på ett ”olikt” fält inte räknas. Texten handlar också om hur vi i omgivningen tenderar att värdera och sidoplacera ”det olika”. Vi är vana vid att urskilja det mästerliga, de stora prestationerna, inom givna fält och former. Mästerskap utanför dessa vet vi inte riktigt hur vi skall förhålla oss till. – Frågan blir då hur den som gör det mästerliga utan att omgivningen bekräftar upplever situationen? – Det är om dessa inte alls (eller ibland halvhjärtat) bekräftade topprestationer som denna text handlar. Hur upplevde en elitidrottare utanför de vanliga ramarna situationens motsägelsefullhet?

I texten återges först analysen av intervjun. Senare i texten återges studier som visar handikappidrottens marginaliseringsprocess. Det är av vikt att vi ser marginaliseringen just som en process och inte som en statisk position. Ser vi marginaliseringen från ett processperspektiv ser vi även handlingar på skilda plan i samhället som bekräftar och vidmakthåller marginaliseringen. Faktorer som skall behandlas här är massmedierna – men jag tar även mer översiktligt upp speciella synsätt på regler, sponsoring etc.

Det är dock av vikt att inte enbart se de marginaliserande tendenserna. Parallellt med denna i skilda sammanhang ständigt påpekade (och reellt förekommande) marginalisering finner vi en annan tendens, nämligen en ”centripetal” pro-

cess. Med detta begrepp avser jag en utveckling där handikappidrotten – trots allt – långsamt förflyttas mot idrottens sociala centrum. Världsomspännande idrottsevenemang arrangeras för funktionshindrade och dessa arrangemang utvecklas i en snabb takt: Som exempel kan Paralympics nämnas. Paralympics arrangerades första gången 1960 i Rom. Det var den första olympiaden för idrottare med funktionshinder. Till sommarolympiaden i Rom kom 1960 400 idrottare från 26 länder. 2004 i Aten hade Paralympics vuxit till 3806 tävlande från 136 länder. Kontentan av dessa i en mening motsatta utvecklingstendenser är att vi får framstående idrottskvinnor och -män i grenar som få (ännu) ägnar någon särskild uppmärksamhet. – Därmed kommer jag in på tankarna under nästa rubrik: ”Ett kraftfält av motsättningar”.

(Texten är disponerad så att den funktionshindrade kvinnans erfarenheter av idrott och även elitidrott presenteras som en löpande text. Referenserna har placerats i noter.)

Ett kraftfält av motsättningar

Varje människa befinner sig i ett kraftfält av förväntningar som markeras och uttrycks på skilda sätt från olika människor och grupperingar i omgivningen. Det rör sig därvid om såväl tydliga som subtila uttryck från omgivningen. Det kan röra sig om hyllningar, beröm och uppburenhet – till ointresse, nedvärdering och diskriminering. Vidare är det ju så att vi alla lever med i en mängd oöverensstämmelser och krav som inte alls stämmer överens. Detta bemästrar vi vanligen. Från detta analytiska perspektiv ses varje individs omgivning som ett socialt kraftfält präglat av en dynamik. Vissa konstellationer av sociala karakteristika kan sålunda innebära särskilt starka upplevelser av oöverensstämmelser. Dessa erfars som socialpsykologiska obalanser och inkonsistenser som den som upplever dem på något sätt måste hantera.

På 60-70-talet var det många sociologer som forskade om sk statusinkonsistens, t ex om personer som var högskoleutbildade och arbetade som fabriksarbetare, eller om de sk klassresenärernas motsägelsefulla status.[2] Forskningsmässigt har man således undrat över motsägelsefullheten i den universitetsutbildade fabriksarbetarens liksom i klassresenärens villkor.[3] På ett sätt ingår analysen av intervjuerna med de idrottande kvinnorna inom handikappidrotten i denna tradition. Ur viktiga aspekter skiljer den följande analysen från den klassiska ”obalanstraditionen”. Det kan snarare vara tveksamt om en motsägelsefullhet i den sociala situationen med nödvändighet leder till upplevelser av spänningar och obalans. I analysen som följer blir i stället Susan E. Chases argumentation central. Hon urskiljer hur hennes intervjupersoner (kvinnliga rektorer) beskriver sina prestationer med auktoritet och säkerhet. Chases narrativa analys visar sedan att dessa kvinnor har ett helt annat sätt att berätta på när de beskriver diskriminerande situationer.

Ur väsentliga synpunkter är även den sociala situationen för den elitidrottande funktionshindrade kvinnan helt annorlunda den som forskningen om statusinkonsistens beskrev. De flesta i omgivningen ser sannolikt den motsägelsefullhet som präglar hennes idrottsliga liv som naturlig och föga anmärkningsvärd. Både kvinnoidrott och särskilt då kvinnlig handikappidrott finns i marginalen – även om utövaren råkar vara bäst i världen.

Berättelsen i den intervju som följer utgör snarare exempel på vad som inom den narrativa analysen kallats ”motberättelse”. Susan Chase (1995) som arbetar med just med denna metod använder begreppet ”counter narratives” för de livsberättelser där den berättandes självbild sätts upp i kontrast mot omgivningens (i detta fall omgivningens bild av idrottande kvinnor med funktionshinder) (Chase, 1995:10). Chase skriver om de professionella kvinnor hon intervjuat:

> Although there is a great range in how women superintendents talk about experiences of discrimination and much diversity in how they articulate their responses to such treatment, all of them acknowledge that such experience must be addressed within their work stories (Chase, 1995:310)

Detta är vad vi även möter i den elitidrottande unga kvinnans berättelse: Att hon erfarit diskriminerande situationer *och* att dessa erfarenheter – också – måste integreras i livsberättelsen om karriären inom idrotten. I den här presenterade texten beskrivs även hur dessa upplevelser idag paradoxalt blir en del i motivationen att fortsätta. Frågeställningen diskuteras nedan under rubriken ”En stark motsägelsefullhet – som blir ett (ambivalent) representantskap”.

Chase betonar hur den motsägelsefullhet som ”hennes” kvinnor ständigt hamnar i måste hanteras av dem själva. ”Rather, the narrative struggle they face has to do with what I call a *discursive disjunction* between these two kinds of experience” (Chase 1995:11). Hon återger i deras sätt att tala en medvetenhet som innebär att man vet att man kritiseras av omgivningen – och att man själv kritiserar andra.

I den följande analysen återges således en funktionshindrad och idrottsligt mycket framgångsrik kvinnas erfarenheter av såväl ointresse och diskriminering som av intensivt sporrande från omgivningen. Hon ger exempel på markeringar och uttryck från omgivningen som hon erfarit och som därmed kommit att ingå i hennes idrottsliga karriär. Man kan vara i världstoppen – och samtidigt utan sponsorer och med få tränare och andra medtävlande på hemmaplan som kan bekräfta att ”man är någon”. Det är i ett motsägelsefullt kraftfält som en elitidrottande kvinna med funktionshinder befinner sig. Med utgångspunkt i denna intervju försöker vi åskådliggöra hur en sådan motsägelsefullhet erfares. Vi skall se hur Brittas väg inom idrotten varit full av de mest varierande krav och omdömen. Det är ju inte så att hon plötsligt hamnat i en ”världsbäst och icke-erkänd – motsättning”. Det är hennes idrottsliga karriär vi skall följa och hur hennes erfarenheter ingår i hennes idrottsliga identitet.

När omgivningen kräver allt eller intet…

I analysen kommer jag att redogöra för Brittas tidigare erfarenheter, på det sätt som hon själv berättar om dem. Jag skall se hur hennes egen idrottshistoria i en mening *ingår* i Brittas upplevelser i idrotten *idag*. – Starten är redan beskriven och den likhet med alla andra som Britta upplevde som barn. Skolans responser och förväntningar på Brittas idrottsliga prestationer har dock växlat mellan de olika lärare hon haft. Hon berättar hur det var i skolan när hon i högstadiet hade en lärare som inte tog hänsyn till hennes handikapp. Gymnastikläraren krävde något – och fick *en annan* (i och för sig strålande) prestation, en prestation som han dock inte begrep sig på.

> Ip: --- Jag kämpade och kämpade, men aldrig blev det lika bra som de andra.
> I: Hur kändes det då?
> Ip: Nej, alltså jag har tänkt mycket på det nu i efterhand. För jag tror, jag tror att jag tog mer stryk av det än vad jag trodde just då. Det är sådant som jag ser nu. Jag tror, för jag hade, jag hade ätstörningar under hela högstadieperioden. Och jag tror, alltså, som jag känner det nu i efterhand, så tror jag att det var mitt sätt att försöka bli bra… bra på någonting. Alltså att, för man kämpade hela tiden med att se ut och vara som alla andra. Och jag kan inte det, men då kunde jag i alla fall… ja, eller jag vet inte.

Idrottsläraren urskiljer inte allvaret och viljan – och då han krävde samma prestationer av en idrottare med funktionshinder svarade han med missnöje över hennes resultat:

> Ip: Men så var det på något sätt som att han läraren på högstadiet, han var mycket hårdare, och han verkade inte riktigt… Han verkade verkligen inte förstå att jag ändå ville. Det kändes som han tog min sport inte riktigt på allvar. Det var lite sådär. När vi spelade, jag var vissa grejer som typ, jag var

> ju mycket bättre än, det var ingen i min klass som spelade pingis. Och jag var ju mycket bättre än dem för jag tränade.

I Brittas berättelser blir det att idrottsläraren krävde något som Britta aldrig kunde ge. Samtidigt var han blind för hennes allvar och hennes idrottsliga kunnande. Och läraren ser aldrig, så som hon själv upplever det, hennes vilja i idrotten. Efteråt tänker Britta mer på ett långsamt kommunikationsutbyte med läraren sträckt över decennier. Hon hoppas han idag läser tidningarna och ser att hon tagit två VM-guld, ”så att han bara kan få sig en liten knäpp i alla fall”.

I Brittas berättelse kommer det även fram exempel på motsatsen. När intet krävts och när ungdomar med funktionshinder direkt befriats från skolgymnastiken. Pendlingen mellan ”allt eller intet” förväntningar från omgivningens sida kommer fram i berättelsen. ”Intet” kan även bestå i att idrottande barn och ungdomar bara skall ha det trivsamt. Då är enbart idrottens sociala uppgifter i fokus och ”intet” eller ”nästan intet” idrottsligt förväntas.

> Ip: Jag försöker poängtera hela tiden att jag blir inte sedd som elitidrottskvinna eller så. Jag blir sedd som handikappidrottare. Och då är det för att man gör det för att man ska må bättre, man behöver det sociala. För mig handlar det inte om det, jag är elitidrottare. Alltså, jag behöver inte ha det sociala… Alltså jag spelar ju inte för att få det sociala.

Överhuvudtaget blir gymnastiklärarna och deras varierande responser på Brittas idrott centrala i hennes berättelse. Å ena sidan, då en gymnastiklärare krävt precis detsamma av Britta som av de idrottande utan funktionshinder. Å andra sidan kräver man ingenting. Gymnastiklärarna är mycket olika i sitt sätt att hantera Brittas vilja till idrott. De beter sig på mycket olika sätt.

Britta säger om sin gymnastiklärare på låg- och mellanstadiet.

> Ip: Det kändes ju som att det var mycket mer lek och… Vi hade en kvinnlig idrottslärare på låg- och mellan då. Och hon, alltså jag vet inte om det hade mycket att göra med också att hon verkligen förstod ju att, hon förstod ju att jag verkligen ville. Hon var även, hon spelade, hon var hockeytränare också. Inte för mitt lag, men hon visste ju att jag spelade hockey. Hon visste att jag försökte. Och att jag gjorde det.

Britta beskriver positivt idrottsläraren på gymnasiet:

> Ip: Så kommer då en kvinnlig idrottslärare i gymnasiet. Hon var hård, jättehård. Men hon såg ju min tävlings…. Alltså min… tävlingsinstinkten och vinnarskallen.

Båda dessa lärare har sett Brittas vilja och i det senare fallet ställt hårda – men rimliga – krav.

Britta gör inte samma skolidrottsliga erfarenheter som hennes icke funktionshindrade klasskamrater. De olika erfarenhetsvärldarna gör att hon inte pratar med kompisar, föräldrar eller syskon om händelserna i idrotten. Hon upplever att hon enkelt kan förmedla sina erfarenheter till omgivningen. Ensamhet och utanförskap, att man inte tar del i vissa aktiviteter är känsliga att kommunicera utåt till andra.[4] Under ungdomsåren berättar man inte allt – och sannolikt särskilt inte om känsliga situationer – till föräldrarna. I detta fall vet föräldrarna inte att Britta inte tar del i simningen. Där säger Britta:

> Ip: Alltså jag lämnade dem [föräldrarna] ganska mycket ute vid hela min högstadietid.

Jag skall nedan komma in på att idrottsupplevelser i sig kan vara stärkande och bekräftande för utövaren. Först ställs dock frågan hur idrottens – träningens och tävlandets – meningsfullhet hålls vid liv (eller förminskas) genom omgivande aktörers förhållningssätt. (Här handlar det om de varierande svar som Britta *upplevde* från omgivningens sida.) Dessa responser från omgivningen på prestationerna blir centrala: gymnastikläraren, ledaren i handikappidrotten, föräldrarna, vännerna, reportaget i tidningen eller vad det kan vara, kan bekräfta att prestationerna är viktiga – men de kan även ge responsen att de är ointressanta.

”Fatta nu. Du måste fatta att du är bra”

Deltagandet i idrott för en ung människa med funktionshinder (liksom för en idrottare utan funktionshinder) ser olika ut i olika åldrar. Som barn deltar många (funktionshindrade och icke funktionshindrade) på ett oproblematiskt sätt i den lokala idrotten. Britta har tränat och bott på en mindre ort och känt tränarna. Britta ingick utan problem i idrottandet. Man kan säga att idrotten utövades på allvar – men med barnens allvar.

> Ip: Det var en liten by, man kände varandra, tränarna var föräldrar till kompisar och de var kompisar med mina föräldrar. Alltså det var, alla visste ju vem jag var och alla visste om hur det var för mig.

Britta berättar att det egentligen fungerade på ett så smidigt sätt att hon inte riktigt kommer ihåg hur det var. Det bara flöt på. Det händer dock något avgörande när hon går från denna typ av idrott till den ”ungdomsseriösa”. I nästa ålderssteg kommer bekräftelserna på vad man presterar inte lika omedelbart (och kanske oförbehållsamt) som i barnidrottandet. Vilken ”input” utifrån håller meningsfullheten i idrotten vid liv? Det är utåt mot Brittas omgivning jag vill rikta blicken. Med utgångspunkt i intervjun går det att urskilja ett antal ”krafter” som kan stärka idrottens meningsfullhet för en funktionshindrad utövare. Omgivningens markeringar kan dock verka på komplicerade och motsägelsefulla sätt. De kan även kväva ett idrottsintresse.

I intervjun med Britta blir avsaknaden av distinkta idrottsbekräftande intressestärkande signaler från omgivningen tydlig. Britta säger nu om sig själv: ”Jag har vinnarskalle.” Hon säger också: ”Det har jag inte haft tidigare, utan det fick jag för ungefär fyra år sedan.” Britta anger till och med en exakt tidpunkt för när hennes seriösa vilja bekräftades utifrån.

> Ip: Jag satt alltid och lallade. Och sedan så hände nånting där, efter det. Sedan dess har jag, så fort vi spelar spel, alltså jag måste vinna. Och… vilken har speglat av sig så klart i mitt idrottande. Och det är ju positivt.

Hon tidsbestämmer när hon blev seriöst tävlingsinriktad. Hon berättar att när hon spelade sällskapsspel förr påpekade en vän att det var så tråkigt att spela med henne: ”Du skiter ju i hur det går.”

> Ip: Jag vann… Det gick ju ganska bra. Det var inte alltid, internationellt gick det ju inte så jättebra. Det gick bra, men det gick ju inte, fortfarande, jag hade det lilla steget kvar att gå,. Det där lilla extra.

Hon betonar hur vissa namngivna i omgivningen påverkar hur hon kan se sig själv på ett nytt sätt. Britta beskriver hur hennes tränare närmast präntar in ” du har vinnarskalle”. Det här är allvar.

> Ip: Mitt huvud har inte riktigt varit med. Jag har inte riktigt fattat. Alltså det var som Peter Svensson [idrottsföreningens ledare] som rullade in här nu. *Han har sagt flera gånger när jag varit iväg så sa han: Fatta nu. Du måste fatta att du är bra*.

Den inre sociala cirkeln – eller om att vara en minoritet i en minoritet

Visserligen är all handikappidrott marginaliserad i förhållande till idrotten för icke funktionshindrade. (Den processen behandlas nedan under rubriken ”Den yttre cirkeln: Handikappidrottens pågående marginalisering”.) Britta menar dock att männen, i och med att de är i en markant majoritet, får en social tillhörighet i sina lag i handikappidrotten.[5] Hon framhåller att såväl inom i handikappidrotten som i övriga samhället förknippas män med fysisk aktivitet. Män sportar. Kvinnor med funktionshinder, däremot, förväntas knappast vara toppidrottare.

> Ip: Killarna, dom uppmuntras ju till mer fysisk aktivitet. På ett annat sätt än vad tjejer gör.
> Ip: Är man då kvinna med funktionshinder, så har man ett funktionshinder så är den passiva rollen given liksom. Då blir dubbelt på något sätt. Så tror jag.

Männen har varandra för diskussion av tekniker, träning och för socialt liv utanför idrotten.[6] – Britta, däremot, var länge ensam kvinna.

> Ip: Som den gemenskapen som jag saknade väldigt. Jag saknade den gemenskapen jättelänge innan Mira kom med.

I nästa steg skall vi se på den sociala cirkel som består av vänner, tränare och kamrater i idrotten och Brittas upplevelser av deras sociala responser.

Britta talar här om att – också – handikappidrotten är de unga männens värld.

> Ip: Ingen tjej i rugbyn. Två tjejer i basketen. Där får de [de unga männen] ju den här tillhörigheten, gemenskapen på en gång i laget.

Även om man är två kvinnor i ett lag kan det vara så att man är väldigt olika personligheter. Finns det fler att välja på i den sociala omgivningen kan man lättare hitta sina likar.

> Ip: Men det är fortfarande, vi var bara två. Och Mira är lite, lite mer tuffare än vad jag är. Lite kaxig, tar för sig på ett annat sätt än vad jag gör. Så att det var ju fortfarande inte riktigt… Det är ju som jag sa först nu egentligen, då när jag kom hit ner och träffade Maria och Johanna och så där. Jag tror att, ja, men just gemenskapen och, alltså likheten. Att man ser att det finns andra i liknande situation. Att man aldrig, att man inte alltid behöver känna sig steget efter. Och då är det nog lättare för killarna att komma in i laget.

De kvinnliga handikappidrottarnas minoritetspositions konsekvenser skall här diskuteras ur två aspekter. Den *första* utgår från den dominerande majoritetens jargong och kultur – och känslorna då minoriteten inte finner sig tillrätta i den. Den *andra* aspekten rör praktik och idrottslig teknik: Hur skall vi få ihop lag? Hur får jag reaktioner under min träning på vad jag gör? Detta är ett problem generellt i handikappidrotten idag. Man är få utövare och man bor långt ifrån varandra. Hur får man kompetenta idrottsliga råd från omgivningen?

Den första aspekten: En liten minoritets situation inom ett redan marginaliserat minoritetskollektiv blir naturligt utsatt och sårbar. Kollektivets kultur och sociala liv är det som står till buds. Den egna gruppen är för fåtalig för att kunna vara ett alternativt socialt umgänge. Detta beskriver Britta målande. Hon talar om ett omklädningsrumssyndrom, inte bara inom manlig idrott i stort utan även inom handikappidrotten.

> Ip: Och jag klarade inte av den jargongen, det finns ju även killar och män som inte klarar av den jargongen också. Men kommer man in då som tjej i ett lag med den jargongen… Jag klarade inte av det. Jag klarade inte av det när vi var iväg, enda tjejen. Iväg på landslagsläger, tävlingar. Jag mådde skitdåligt när jag kom hem.

Hon fortsätter:

> Ip: Jag kallar det för omklädningsrumssyndromet. Jag vet inte varför, men. Alltså det här, skämta om tjejer. Alltså det här snacket om, alltså utseendet och tjejer och det här råa. Det råa och tuffa.

Det är inte bara så att man som ensam kvinna kan uppleva ett utanförskap när man inte känner sig hemma i jargongen och det sociala livet. Britta erfor även direkt negativa signaler för självförtroendet.

Ip: Och de vet, de har alltid vetat var de ska trycka också.
I: Hur menar du då?
Ip: Många vill starta en diskussion. Och de vet var det är känsligt för mig att trycka. De vet att det har varit väldigt tacksamt på något sätt.

Britta berättar hur man socialt kring henne velat provocera henne genom att nedvärdera homosexuella, kvinnor och invandrare. För att återgå till Susan Chase (1995) och hennes tolkningar, så kan man i Brittas sätt att berätta finna uttryck för att hon är väl medveten om att andra eventuellt kritiserar hennes inställning. I sättet att berätta framkommer samtidigt hennes egen kritik av hur man talar om dessa ämnen i hennes omgivning. Britta upplever sättet att prata som särskilt laddat i och med att handikappidrotten som helhet är marginaliserad:

Ip: Vi är en minoritet, borde inte vi vara lite mer öppna för andra minoriteter? Måste vi trycka ner? Alltså det är väl bättre att vi försöker acceptera, vi som är lite konstiga, enligt en del. Att, jag menar, vi borde ju verkligen förstå hur, hur det är att bli sedd på det viset.

I jargongen ligger implicit och outtalat, menar Britta, ett antagande av omgivningens syn även på funktionshindrade. I jargongen ligger att även ”tala illa om” den egna gruppen:

Ip: Man blir bara så trött på det liksom. Sedan just den här jargongen alltså, just den här synen på oss då som funktionshindrade. Att man har den här råa tuffa, att man säger om sig själv att man är ett lik, att man är ett skröppel.

Britta går vidare i diskussionen om varför en marginaliserad grupp som handikappidrottare tar upp majoritetens fördomsjargong. Hon ser det som en sköld mot det omgivande samhället.

Ip: Jag tycker att det är som en sköld liksom. En tuff sköld man visar mot någon. För att det inte riktigt ska komma inpå en. Acceptansen av sitt eget rörelsehinder eller funktionshinder. Så sätter man upp ett försvar i stället. Ah, jag har jättesvårt för det.

Minoritetssituationen är naturligtvis mycket besvärlig för de fåtaliga aktiva även ur en andra idrottsteknisk aspekt som nämndes ovan. Det finns ytterligt få rullstolsbasketkvinnor. Man kanske kan få ihop *ett* lag i hela Sverige med rullstolsbasketdamer. Nästa steg för att man ska kunna tävla med andra och få en serie, det uppfattar Britta som långt bort liggande.

Britta beskriver emellertid den helt nya situation hon nu befinner sig i. Hon träffar två kvinnor, idrottande systrar, med vilka hon kan tala om teknik, skämta,

diskutera hur hon ska finslipa vissa delar i utövandet osv. Hon lär här känna kvinnor som tränar samma sport som hon själv – men utan att ha funktionshinder. Den inre sociala cirkeln består nu även av den i Brittas fall mycket njutbara interaktionen med andra idrottande kvinnor. Nu kan hon diskutera teknik *och* dricka öl med andra kvinnliga idrottare. Det är ju en vanlig situation för de flesta idrottare att träna *och* fira ihop. Britta har dock som toppidrottare hittills saknat den typen av relationer.

> Ip: När jag kom ner hit för ett år sedan, lite drygt ett år sedan så lärde jag känna två, ett tvillingpar, som kommer från Staffanstorp som spelar i Trelleborg. Den ena tjejen bodde i Malmö vid… Ja, jag bara ringde upp henne och frågade ifall vi skulle träna. Så började vi träna. Sedan kom hennes syrra hem. Hon hade varit ute och rest. Så vi, vi är så tighta nu alla så att vi, vi träffas nästan varje dag,. Och få det i samband med pingisen… Alltså Maria kommer hit lite senare idag, så tränar vi och så kör vi stenhårt. Och sedan så tar vi oss en, sedan går vi ut och äter något gott och tar en öl liksom. Just att få det, eller jag har aldrig haft det innan, jag har aldrig haft det sociala tillsammans med pingisen.

Att i denna fåtalighetssituation hitta likasinnade är något som Britta återkommer till. Det finns inte många som hon kan tala nära med och prata teknik.

> Ip: Att vi kan snacka pingis. Vi kan, vi förstår varandra. Om man säger att fan jag får det inte riktigt att stämma riktigt med materialet liksom. Och de bara: nej, men du kanske ska testa det här. Alltså, de här grejerna liksom, som man aldrig har kunnat snacka med någon om innan. Och bara ja, men testa att tryck lite dit och ja, men så där får man lite tips av vänner.
> Det är en jättegrej det här med att bli sedd som elitidrottare.

Britta uppmärksammar sin nya positiva situation, en situation som många andra idrottare tar för given: Att ha en idrott gemensamt och att kunna äta gott och ta en öl tillsammans. Att få kommentarer och responser från den nära omgivningen som känner till materialet är en ny situation för Britta. Att ha eller inte ha ett fnktionshinder spelar i umgänget ingen roll.

Den yttre cirkeln: Handikappidrottens pågående marginalisering

Under denna rubrik behandlar jag omgivningen *utanför* handikappidrotten. Hur ses handikappidrotten i massmedierna? Hur behandlas handikappidrotten när det gäller lokaler, regler, lag etc?

De sociala markeringarna i handikappidrottarnas omgivning varierar starkt. Omgivande institutioner, organisationer, personer etc kan ibland vara ”snälla”, kanske t o m extra positiva mot handikappidrottarna. Men det kan samtidigt innebära att man inte tar idrottarna på allvar. De ges inte samma arenor, inte samma kompetenta intresse och rådgivning. Idrottarna får inte stimulansen att ”höja sig”. Också sponsorpengar blir en signal från omgivningen. Nu har dock Britta fått s.k. materialsponsring, men inga pengasponsorer. Hon säger själv att hon i så fall måste gå ut och argumentera för sig själv. Hon måste *själv* ringa runt och försöka få pengar. Britta hade guldläge efter VM, säger hon. Hon tycker dock att det är svårt att alltid själv ta initiativet för att få fram reaktioner (och sponsoring) från omgivningen.

En del i marginaliseringsprocessen utgörs av massmediernas beskrivningar av idrotten. (De *kunde* verkat i motsatt riktning.) Tonen i massmedia när man rapporterar från evenemang inom idrott för funktionshindrade är speciell. Där berättas om att alla trivs och har roligt. Resultaten, däremot, kommer inte sällan i andra hand. Ibland redovisas regelbrott i sporten närmast som *kreativa improvisationer*. Britta har satsat på idrotten och tränat intensivt. Då blir sådana signaler från omgivningen problematiska. Intervjun med Britta kommer in på lägen då lagen bytt spelare sinsemellan för att de ska bli mer jämna. Hon nämner även att man inte är så noga med åldrarna. Ungdom kan gå upp till 30 år.[7] Britta reagerar:

> Ip: Som att man kan låna ut, att man kan ta. Alltså allt det går ju så mycket emot att vi ska bli tagna på allvar för vårat idrottande. Det är som att det är

en lek, och vi kan sätta in någon, och så lånar vi lite här, och så. Alltså seriositeten måste finnas.

Reportage från tävlingar återfinns i tidningen på lokalsidorna och inte på idrottssidorna.[8] Man skriver ”vanliga” texter från tävlingarna, där resultaten från de olika grenarna inte återges. Än mer socialt ”vid-sidan-om-placerad” i idrottsvärlden är den kvinnliga handikappidrotten.[9,10,11]

Kim Wickman (2007) ger en översikt över forskningen om massmediernas bild av kvinnor inom handikappidrotten. Själv ger hon följande lakoniska sammanfattning, och den följande beskrivningen här är en förkortad version av Wickmans översikt. “Ett begränsat utrymme i media och negativa representationer av idrottare med funktionshinder har uppmärksammats i flera internationella studier”. Schantz och Gilbert granskade exempelvis franska och tyska landsomfattande dagstidningar med fokus på 1996 års Paralympics i Atlanta. Resultat från en studie visade att de idrottsliga prestationerna uppmärksammades mycket lite. Nyhetsvärdet handlade främst om nationella framgångar och rankinglistor över ländernas erövrade medaljer. Schantz och Gilberts undersökning visar hur media förstärker stereotypa representationer av människor med funktionshinder (Schantz & Gilbert, 2001). Kvinnliga idrottare med funktionshinder får mindre medial uppmärksamhet än manliga idrottare. Påfallande är att istället för att redogöra för idrottsliga resultat gavs ingående beskrivningar av alla de hinder som idrottaren tvingats bemästra för att nå världsrekord. Schantz och Gilbert (2001) understryker att idrott för funktionshindrade fortfarande marginaliseras och, framför allt, trivialiseras i de flesta dagstidningar. ”Författarna menar att det finns en risk att Paralympics framställs som en ’freak show’ snarare än ett idrottsarrangemang med avsikt att locka läsare” (Wickman, 2007).

Med hjälp av en innehållsanalytisk metod granskades CBS TV-sändningar i samband med Paralympics år 1996 (Schell och Duncan, 1999). Resultatet visade bland annat att mediebevakningen av Paralympics gav intrycket av att vara en lågbudgetproduktion. Det var brist på direktsändningar och få intervjuer gjordes med de tävlande. Kommentatorerna tenderade att trivialisera idrottarnas prestationer genom att inte använda idrottstermer. Kommentatorerna redogjorde inte heller för regler och strategier kopplade till de specifika idrotterna. Sådana kommentarer ges ofta i samband med OS. Även reklamannonser i idrottstidningar tycks marginalisera och exkludera idrottare med funktionshinder. I samband med sin granskning av amerikanska golftidningar hävdar Maas och Hasbrook (2001) att golfare med funktionshinder varken förekommer i reklamannonser eller bilder. De ges heller ingen uppmärksamhet i golftidningarnas artiklar.

Schell och Rodriguez (2001) har gjort en undersökning i form av fallstudie med fokus på tennisspelaren och paralympiern Hope Lewellen och bilden av henne i idrottsmedia. Studien visar att Hope Lewellen porträtterades som en funktionshindrad hjälte, superinvalid och som en exceptionell förebild för andra funk-

tionshindrade. Schell och Rodriguez menar att genus är en nyckelfaktor i handikappidrottsstudier. Kvinnors kroppar i allmänhet, i likhet med skadade kroppar och funktionshindrade kroppar, antas vara begränsade och inkapabla och har därför inte en självklar plats i idrottsliga sammanhang. En så kallad asexuell objektifiering av kvinnor med funktionshinder har mer utförligt beskrivits av Rosemarie Garland-Thomson (1997).[12]

En stark motsägelsefullhet – som blir ett (ambivalent) representantskap

I den position av minoritet inom en minoritet som Britta befinner sig i uppstår en komplex situation när det gäller signaler från omgivningen. Britta hyllas av tränare, familj, kamrater, föreningen efter sina toppresultat. Ovan refererades en stor mängd undersökningar som alla visade hur prestationer av funktionshindrade idrottare presenterades i stereotypa tappningar. När reportage presenterades i massmedia kunder de snarare fungera som marginaliserande markeringar. Britta är observant och önskar (och kämpar för) bekräftande signaler från en vidare omgivning, att omgivningen skall *se* hennes *idrotts*prestationer. Hon måste hantera dels erfarenheten att vara en utomordentlig idrottare, dels upplevelsen av att vara placerad i den idrottsliga periferin och Chase (1995) beskriver hur ett sådant ”hanterande” av anmärkningsvärd prestation *och* en samtidigt diskriminering kan ta olika vägar. De strategier som Chase återger handlar alla om individuella lösningar. De var så de kvinnor Chase intervjuade mötte diskriminering och underordning. Chase menar att i kvinnornas situation saknades strukturella förutsättningar för kollektiva reaktioner. Mot denna bakgrund blir vissa utsagor i Brittas intervju intressanta. I intervjun finns citat som visar att hon erfar sig som (och ibland agerar i rollen som) representant för idrottande kvinnor med funktionshinder. I denna mening blir Brittas strategi mer kollektiv. Hennes kamp för erkännande generaliseras. Hur skall de kvinnliga elitidrottarna med funktionshinder erkännas för sina prestationer? Därmed blir Britta inte bara idrottare utan tycks nästan oundvikligen även hamna i rollen som *representant* för denna grupp. I denna roll får hon strida för att hennes idrott skall betraktas som seriös. Med ett sådant kämpande representantskap följer även ett särpräglat socialt idrottsliv.

Britta talar om att fler idrottare med funktionshinder intar representantroller. Hon nämner en idrottare som spelar goalball och som är på väg till EM. Även han får agera socialt utåt. I den samtidiga upp- *och* nedvärderingen kan det således finnas förutsättningar för ett aktivt representantskap: Här är mina prestationer och

det här är allvar. Sannolikt är det för att strukturer för detta finns i form av projekt och ledare som är medvetna om diskrimineringen. Britta går också in i olika typer av projekt.

> Ip: Så sa han [idrottsföreningens sportchef] att han visste ju mina… värderingar och så där i livet. Och så sa han, ja, jag har lite planer på att sätta igång ett tjejprojekt och vill du komma ner och leda det i sådana fall? Och ja, det ville jag.

Hon upplever att hon måste framföra sina åsikter och fungera som en representant för handikappidrottare – och då påtala att även idrott för funktionshindrade är idrott.

Det finns dock en motsägelsefullhet i rollen: Den som verkligen går in för en idrott får *också* bli en utåtriktad representant och arbeta socialt för idrotten. – Då blir det inte bara idrotten som gäller. Det mer breda sociala engagemanget för samtidigt bort från en renodling av det idrottsliga. Mot denna bakgrund blir Brittas ambivalenta representantskap förståeligt.

När Britta blev nominerad till årets idrottare med funktionshinder ville hon först inte åka. Hon åkte ändå och tänkte att hon får en röst, hon kan tala om den marginaliserade situationen och ”särsituationen” för idrotten för funktionshindrade, dvs hon kunde tala om detta *om* hon skulle vinna nomineringen. Här återkommer den kollektiva strategi i intervjun med Britta.

> Ip: Vi måste ju ändå synas, för, alltså vi måste ta varje tillfälle att synas för de yngre idrottarna. För att de ska få en förebild. Man kan inte vara, man kan inte ha Carolina Klüft som förebild när man sitter i rullstol, det är helt omöjligt. På det sättet och liksom. Man kan ha hennes personliga egenskaper som förebild, men kroppsmässigt så funkar det inte.

I detta representantskap tillskrivs Britta ha en uppgift utöver den idrottsliga.[13] Dessa uppgifter består i att kämpa för att idrotta för funktionshindrade skall ses och uppskattas. Uppgifterna gäller således *inte* de idrottsliga prestationerna, men de kan utövas först av den som är i eliten.[14] Återverkningarna på idrottsutövaren av ett kämpande representantskap är inte enkla och entydiga. *Dels* kan man se att idrotten ”blandas ut”, representantskapet i sig blir viktigt; *dels* kan representantskap öka idrottens meningsfullhet: Att kämpa mot omgivningen kan, som i andra sammanhang, ge meningsfullhet och bekräfta seriositeten i det man kämpar för.

En representant med program

Vi såg förutsättningarna för representantskap för handikappidrotten i den motsägelsefulla situation som återges i intervjun: Världsbäst och beundrad – och samtidigt okänd, med ringa sponsring och med erfarenheter av diskriminerande situationer. Brittas högst varierade erfarenheter ingår i hennes representantskap. Hon ser hur unga funktionshindrade kvinnor i skolan idag erfar detsamma som hon gjort. Antingen får man vara med i gruppen med de hårda kraven och alltid komma på efterkälken eller så får man klara sig på egen hand. Hon ser dessa tendenser till polära situationer när hon är ute på skolor. Ungdomar med funktionshinder tas inte in i skolidrotten.[15] De får inget svar på vad de kan och inte kan, menar hon:

> Ip: Det är många, de stängs ute helt och får bara gå iväg på egen hand.

Britta betonar att de mycket olika förutsättningar som finns bland de funktionshindrade ungdomarna ska ses som en utmaning. Situationen borde stimulera till nytänkande hos personer i omgivningen. Hur ska vi få detta att fungera?

> Ip: Det går att anpassa. Alla kan göra på ett eller annat sätt. Så lite dålig fantasi tycker jag att det är hos många idrottslärare.

> Ip: *Man måste se möjligheten, men man måste också se att det finns en gräns*. [min kursivering]

Britta vill förändra för de yngre som kommer nu, så att de funktionshindrade idrottarnas sportsliga prestationer skall *ses*. Och kanske så att inte alla skall behöva bli både idrottare *och* representanter för att förändra villkoren, utan skall kunna satsa bara på idrotten.

Idrottens psykiska återkoppling

Ovan har den bristande (eller högst motsägelsefulla) responsen från den sociala omgivningen betonats. Varifrån kommer gensvaret utifrån som bekräftar att man faktiskt är bland de bästa i världen? I den följande diskussionen kommer vi i stället att vända tillbaka till *idrottens mer direkta följder*: Vad signalerar fysiska prestationer till det egna ”psyket”?

> Ip: Det är ju här jag har mitt, det är ju här jag har mitt stora självförtroende. Och i den fysiska aktiviteten så lär jag känna min kropp. Vad, vad är möjligt? Hur långt kan jag gå, hur mycket bättre kan jag bli? Alltså, kollar jag på filmer från när jag var liten, så haltar jag jättemycket. Nu haltar jag inte mycket. Jag har förändrats så pass mycket så att jag… Och jag menar, jag vill tänja på gränserna hela tiden också. Jag förstår ju att det finns en gräns, som är lägre än andras gränser. Men det måste ju gå att tänja på den.

Förmågan att känna efter i kroppen vad man kan prestera ger en säkerhet. Ett inslag i Brittas representantskap blir därmed hennes *egna* upplevelser av den fysiska aktivitetens betydelse för självuppfattningen. Hon kritiserar starkt en omgivning som berövar unga funktionshindrade denna möjlighet. Det är Brittas upplevelser av vad detta berövande betyder för de unga som gör att hon vill agera idrottspolitiskt.

> Ip: Alltså jag tror att det är jätteviktigt. De säger ju, alltså forskning visar ju verkligen på att fysisk aktivitet är jättegrund till bra självkänsla och allt det här. Och tappa den grejen som många tappar redan när de blir befriade från skolidrotten olagligt, det får de inte bli om de inte har läkarintyg. Men de befriar dem ändå, för att de inte vet vad de ska göra. Och slutar man redan då, att röra på sig och göra någonting. Om man inte har föräldrar eller anhöriga som pushar en till att göra någonting.

Britta menar att omgivningen ser på funktionshindrade ungas kroppar på särskilt sätt: Man ser bara vad de *inte* kan prestera. Befriandet från skolgymnastiken blir en signal till individen.

Britta är observant även på andra effekter av idrotten. Idrottsprestationen har som hon återger det direkta återkopplingar på självförtroendet. Idrotten har gett henne andra nära sociala relationer än med familjen och föräldrarna. Hon har sett andra unga med funktionshinder som *inte* lyfts ut ur närmiljön med hjälp av idrotten. Banden med och beroendet av föräldrarna kan då förbli alltför starkt. Idrottsresorna utan föräldrarna blev viktiga för henne själv:

> Ip: Sedan så socialt har det gjort mycket också att man tidigt, vid tretton års ålder fått åka ut och resa liksom. Och komma ifrån. Klippa banden ifrån föräldrarna. Vilket är ett stort problem oftast om man har ett, om man har ett funktionshinder.

Observansen på den *egna* kroppens prestationer återverkar på självförtroendet. Britta nämner ytterligare återverkningar: I idrotten måste den som satsar göra bestämda val. Hon menar att även detta återverkar på självförtroendet.

> Ip: Utan man har sett det så här, hämmad, blivit daddad. Föräldrarna pratar över huvudet på en. Man får aldrig, alltså det har vi märkt mycket, det här med att göra val och bara säger vad man tycker. Det är jättesvårt, det finns inte.

Hon menar att många av de erfarenheter som unga män och kvinnor utan rörelsehinder gör ger dem en beredskap att själva ta beslut. Detta är svårt för den som ”befriats” från detta beslutsfattande.[16] Varje ställningstagande blir svårt. Den som satsar på en idrott måste välja – och välja bort, menar Britta. Man måste besluta sig att ”*nu* ska jag göra detta”. Att satsa seriöst på en idrott blir då en handling som kan ha positiva konsekvenser för självuppfattning och förmågan att göra val i framtiden.

. . . att nu ska jag liksom ge allt

Med analysen av intervjun har vi visat på upplevelser av omgivningens ibland tydliga eller kanske oftare mer underförstådda och dolda markeringar gentemot handikappidrotten. Vi för också fram ”responsen” från idrottsutövandet i sig. Vi vill ”knyta ihop” och visa hur erfarenheter – trots mixen och motsägelsefullheten – kan bli en sporre.

Vi har diskuterat idrottsutövandets fysiska återverkningar på självuppfattningen; Britta fick en kick av sitt idrottsutövande. – Vi vet dock att fysiska återverkningar också de alltid tolkas socialt. De tolkas – oundvikligen – även med hjälp av en omgivning bestående av idrottskamrater, familj, media etc. Det måste ha funnits ett sådant socialt stöd så att Britta erfor att idrotten stärkte självförtroendet.

> Ip: Sedan reste jag ner, och fick en jättekick då i pingisen igen. Så det var nu, det var tre år sedan ungefär. Tre år sedan som jag liksom satte igång på, och kände att nu… Jag har ju satsat innan och alltid varit med i landslaget. *Men, men det var nu som jag kände att nu ska jag liksom ge allt, för nu är jag ändå i den åldern att jag måste, måste se hur bra jag blir för att kunna lägga av med gott samvete*. [min kursivering] Typ. Och det har ju gått bra.

En central fråga har varit hur motivationen hålls vid liv, trots – inte sällan – bristande responser från omgivningen. Stödet från omgivningens sida för en ung människa i en sådan process är avgörande. Det är respekten från omgivningen som sedan återspeglas i idrottsutövarnas självuppfattning i handikappidrotten. En slutsats från intervjun med Britta blir: Idrotten måste tas på allvar *och* utövas på idrottarnas egna villkor.

Slutdiskussion

I intervjun ser vi hur interaktionen mellan förväntningarna och signalerna utifrån och den egna självuppfattningen (och uppfattningen om handikappidrott) mycket tydligt kommer fram. – Är resultatet bra? Är det allvar? Ska jag satsa på det här? Är jag i internationella ligan? Varför skrivs det inte om ”mina” idrottsresultat i massmedierna? Britta säger själv att hon tidigare kunde gå in på turneringar och ”bara spela”. ”Jag brydde mig inte så mycket om hur det gick. Det var roligt.” Denna hennes inställning har dock förändrats.

När idrotten diskuteras förs det ofta fram att man tar den alltför allvarligt. Idrottsliga sammanhang för barn och ungdomar kritiseras för att vara alltför seriösa och att tränarna alltför tidigt försöker urskilja ”vinnarskallar”. De kritiska rösterna fokuserar att leken definieras som allvar. Och en sådan inställning är sannolikt ofta ett problem. Men ibland förblir kanske leken lek för vissa samtidigt som den idrottsliga leken blir allvar för dem i omgivningen.

> Ip: Jag är elitidrottare. Jag tävlar och tränar för att bli bäst och för att jag tycker det är kul, som sagt också.

I intervjun återges en komplex blandning av signaler utifrån – upplyftande och nedgörande. Britta får guld och hör samtidigt i jargongen att hon är ”lik” och ”skröppel” och att kvinnor är mindre värda. Utmärkande för Brittas villkor i handikappidrotten är således blandningen av responser och heterogeniteten hos ”svaren” på hennes idrottsliga prestationer. I denna så varierande sedda position betonar Britta hur viktigt det är att bli sedd som en *elitidrottare*.

Slutnoter

1 Namn och platser har getts andra namn än i ursprungsintervjun.
2 Statusinkonsistens diskuteras bl a av Larsson (1976), Blalock (1966a och 1966b) samt Zeldich och Anderson (1966)
3 Klassresenärer beskrivs bl a av Karp (1986), Molin och Ågren (1991), Trondman (1994), Wennerström (2003) och Holmström (2000).
4 Taub och Greer framhåller att barn med funktionshinder deltar mindre ofta i fysiska aktiviteter och lekar som annars anses typiska för barn. De går därigenom miste om både fritidssysselsättning och viktig socialisering. Idrottslärare i skolan har därtill ofta fördomar och visar litet intresse för att anpassa undervisningen till de funktionshindrade barnen. Barnen blir i stället åskådare. De ses som funktionshindrade i stället för som barn, och deras fysiska träning ses som terapi snarare än naturlig fritidssysselsättning. Till de sociala hindren läggs slutligen de fysiska. Lekplatser och utrustning är sällan anpassade till de funktionshindrade barnen, den organiserade idrotten är sällan tillgänglig för dem och tränare och idrottslärare är inte utbildade i dessa barns särskilda behov (Taub & Greer, 2000).
5 Schell & Rodriguez (2001) betonar de problem som marginaliserade grupper har när de försöker skaffa sig en plattform genom att ta del i idrott (Schell & Rodriguez, 2001:127). Karen DePauw (1997) skriver att de kvnnliga indrottare hindras av ”socially constructed ideals about masculinity, physicality, and sexuality” (DePauw, 1997:421).
6 Bland andra Steve Robertson framhåller sportandet som (även) en *social aktivitet*. Männen, särskilt de funktionshindrade, ser sporten som ett sätt att aktivt engagera sig i vänskapsrelationer (Robertson, 2003).
7 Sådana improvisationer framhåller även Robertson: Bland de funktionshindrade är synen på lagsport en annan, skriver Steve Robertson. Han tar som exempel rullstolsbasket, där det ofta förekommer könsmixade lag, vid simtävlingar får vid en tävling motståndarna låna en simmare, och är motståndarlaget ungt kan man välja att anpassa sitt eget lag efter detta, och låter de mer oerfarna spela. Den vänskapliga stämningen sätts då främst, framför tävlandet och aggressiviteten (Robertson, 2003).
8 Ett antal framstående forskare (Cole, 1944; Dewar, 1993; Hall, 1996) som skrivit om sport och genus i massmedia understryker att det speciella sätt som kvinnor presenteras på är särskilt negativt för kvinnor i minoriteter.
9 ”Mainstream” presentationer i media bidrar och förstärker den starkt rådande ideologin att idrott är ett manligt område (Messner, 1988). I dessa massmediala beskrivningar karakteriseras kvinnliga idrottare som ”de andra”. De är mindre värda än de manliga idrottarna. Denna karakteristik av och kritik av bilden kvinnliga idrottare återfinns hos en rad forskare, bl a då Bryson (1987), Cahn (1994), Duncan (1990) och Messner (1988).
10 Dewar (1993) och Hall (1996) understryker att man alltid utgår från en icke funktionshindrad kropp när man teoretiserar om kvinnliga idrottare. Mot denna bakgrund ser Schell & Rodriguez (2001:128) som särskilt väsentligt att se att ”disability is a vital category for consideration when examining womens experiences in sport”.
11 Inom forskningen urskiljer man en viss mediastrategi när det gäller idrottande kvinnor. Kvinnliga idrottares framgångar, prestationer och ansträngningar sexualiseras och trivialiseras (Duncan & Hasbrook, 1988).

12 Överhuvudtaget är bilden av kvinnor med funktionshinder i olika litterära texter väl analyserad av Rosemarie Garland-Thomson. Se fler arbeten av Thomson under ”Referenser”.

13 För funktionshindrade blir sporten ofta ett första steg tillbaka till ett socialt liv, skriver Steve Robertson. Sporten blir även ett sätt att engagera sig i frågor om exempelvis tillgänglighet och service för funktionshindrade (Robertson, 2003).

14 Susan Wendel (1996) beskriver en tendens till idealisering av mycket skickliga handikappidrottare. De blir något annat än ”vanliga” idrottare och i detta representanter för något utöver själva idrotten. Den bild av en ’disabled hero’ som Wendel skriver om (Wendel 1996:64) formuleras då som motsatsen till bilden av den hjälplösa krymplingen. Wendel beskriver hur de bilder av ’disabled heroes’ eller ’supercrips’ som Shapiro kallar dem (1993),”are recognized for performing feats of physical strength and endurance . . . [they] can be inspiring and heartening” (Wendel, 1996:64).

15 Fysisk aktivitet ses, enligt Taub och Gruber, som något vanligt och typiskt för barn. Genom att delta i aktiviteterna upplever sig intervjupersonerna som normala och typiska barn i stället för som onormala, atypiska och funktionshindrade barn. Taub och Greer gör 21 semistrukturerade djupintervjuer. Intervjupersonerna är mellan 10 och 17 år. 18 är pojkar och tre är flickor. Samtliga tillhör vit medelklass och bor på landet eller i småsamhällen i USA. De är oftast skolans enda eller ett av två barn med funktionshinder. Samtliga barn har fysiska funktionshinder, 28 har medfödda funktionshinder och två har förvärvat dem genom olycksfall. Taub och Greer poängterar att resultaten främst går att generalisera vad gäller vita pojkar. (Taub & Greer, 2000).

16 Taub och Greer poängterar hur mycket unga människor lär sig genom deltagande i idrott. Genom att funktionshindrade ungdomar inte deltar i strukturerade vuxenledda aktiviteter går de miste om en möjlighet att lära sig viktiga sociala processer som etablerandet av opartiskhet, formalisering av regler och accepterandet av vuxen auktoritet. De utesluts också från organiserad idrott och idrott på elitnivå och går därför miste om de lärdomar som är specifika för dessa: gemensamma normer och regler, lagarbete, rollspecialisering, självuppoffring och professionalism (Taub & Greer, 2000).

Referenser

Ambjörnsson, R. (1996) *Mitt förnamn är Ronny.* Stockholm: Albert Bonniers.

Blalock, H.M. (1966a) Comments: Status Inconsistency and the Identification Problem. *Public Opinion Quarterly* 30 (Spring): 151-161.

Blalock, H.M. (1966b) The Identification Problem and Theory Building: The Case of Status Inconsistency. *American Sociological Review,* 31 (Feb.): 52-61.

Blinde, E.M. & McClung, L.R. (1997) Enhancing the physical and social self through recreational activity: Accounts of individuals with physical disabilities. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 14, 327-344.

Blinde, E.M. & Taub, D.E. (1997) Personal empowerment through sport and physical fitness activity: Perspectives from male college students with physical and sensory disabilities. *Journal of Sport Behavior*, 22(2): 181-202.

Bryson, L. (1987) Sport and the maintenance of masculine hegemony. *Women's Studies International Forum*, 10, 349-360.

Cahn, C.L. (1994) *Coming on strong: Gender and sexuality in women's sport*. New York: Free Press.

Cole, C.L. (1994) Resisting the canon: Feminist cultural studies, sport, and technologies of the body. In S. Birrell & C. Cole (Eds.), *Women, sport, and culture* (pp. 5-29). Champaign, IL: Human Kinetics.

DePauw, K. (1997) The (In)visibility of Disability: Cultural contexts and "sporting bodies". *Quest,* 49, 416-430.

Dewar, A. (1993) Would all the generic women in sport please stand up? Challenges facing feminist sport sociology, *Quest*, 45, 211-229.

Duncan, M.C. (1990) Sport photographs and sexual difference: Images of women and men in the 1984 and 1988 Olympic Games. *Sociology of Sport Journal*, 7, 22-43.

Duncan, M.C. & Hasbrook, C.A. (1988) Denial of power in televised women's sports. *Sociology of Sport Journal*, 5, 1-21.

Hall, M.A. (1996) *Feminism and sporting bodies*. Champaign, IL: Human Kinetics.

Holmström, O. (2000) *Tre utbildningsberättelser Arbetarklass- och invandrarstudenters väg till och upplevelse av universitetet, Bilaga 6* i SOU 2000:47, Mångfald i högskolan (finns som pdf fil på regeringen.se).

Karp, D. (1986) You can take the Boy out of Dorchester, but you can't take Dorchester out of the boy – Towards a social psychology of mobility. *Symbolic Interaction,* 9(1) 19-36.

Kozub, F.M. & Poretta, D. (1996) Including athletes with disabilities: Interscholastic athletic benefits for all. *Journal of Physical Education, Recreation and Dance*, 67(3), 19-24.

Larsson, J. (1976) *Ungdom i industrin. En studie av arbetsanpassning mot bakgrund av statusbalansteori och referensgruppsteori*. Lunds Universtiet. Doktorsavhandling.

Maas, K. W., & Hasbrook, C. A. (2001). Media Promotion of the paradigm citizen/golfer: an analysis of golf magazines' representations of disability, gender, and age. *Sociology of Sport Journal*, 18, 21-36.

Messner, M. (1988) Sports and male domination: The female athlete as contested ideological terrain. *Sport Sociology Journal*, 5, 197-211.
Molin, Kari & Ågen, Britt (1991) *Klassresan.* Malmö: Alfabeta
Promis, D., Erevelles, N. and Matthews, J. (2001) Reconceptualizing Inclusion: The Politics of University Sports and Recreation Programs for Students With Mobility Impairments, *Sociology of Sport Journal*, 18, 37-50.
Ragheb, M.G. & McKinney, J. (1993) Campus recreation and perceived academic stress. *Journal of College Student Development*, 34(1): 5-10.
Robertson S. (2003) 'If I let a goal in, I'll get neat up': contradictions in masculinity, sport and health', *Health Education Research,* 18(6): 706-716.
Schantz, O. J., & Gilbert, K. (2001). An ideal misconstrued: newspaper coverage of the Atlanta Paralympic games in France and Germany. *Sociology of Sport Journal*, 18, 69-94.
Schell, L.A. & Duncan, M.C. (1999) A content analysis of CBS's coverage of the 1996 Paralympics Games. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 16, 27-47.
Schell, L.A. & Rodriguez, S. (2001) Subverting Bodies/Ambivalent Representations: Media Analysis of Paralympian, Hope Lewellen, *Sociology of Sport Journal*, 18, 127-135.
Taub, D.E. & Greer, K.R. (2000) Physical activity as a normalizing experience for school-age children with physical disabilities: Implications for legitimation of social identity and enhancement of social ties". *Journal of Sport and Social Issues,* 24(4), 395-414.
Thomas, N., & Smith, A. (2003). Preoccupied with able-bodiedness? An analysis of the British media coverage of the 2000 Paralympic games. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 20, 166-181.
Thomson Garland, R. (Eds.) 1996. *Freakery: Cultural Spectacles of the Extraordinary Body*. New York: New York University Press.
Thomson Garland, R. (1997) *Extraordinary Bodies. Figuring Physical Disability in American Culture and Literature.* New York: Columbia University Press.
Thomson Garland R. (1998) Crippled Girls and Lame Old Women: Sentimental Spectacles of Sympathy in Nineteenth-Century American Women's Writing. In: *Nineteenth-Century American Women Writers: A Critical Reader*, ed. Karen Kilcup, 128–45. New York: Blackwell.
Thomson Garland, R. (1999) Narratives of Deviance and Delight: Staring at Julia.
Pastrana, the 'Extraordinary Lady.' In: *Beyond the Binary: Restructuring Cultural Identity in a Multicultural Context*, ed. Timothy Powell, 81–104. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press. 2002.
Thomson Garland, R. (2002) Integrating Disability, Transforming Feminist Theory. *NWSA Journal,* 14(2):1–32. (NWSA är den officiella publikation som utges av National Women's Studies Association)
Trondman, Mats (1994) *Bilden av en klassresa.* Stockholm: Carlssons
Wendell, S. (1996) *The rejected body: Feminist philosophical reflections on disability*. New York: Routledge.
Wennerström, Ulla-Britt (2003) *Den kvinnliga klassresan.* Göteborg Studies in Sociology, No 19. Göteborg: Göteborg University.
Zelditch, M. Jr. & Anderson, B. (1966) On the Balance of a Set of Ranks. Pp. 244-268 in *Sociological Theories in Progress*, ed. by J. Berger, M. Zelditch Jr. and B. Anderson. Boston: Houghton Mifflin.